

KEFEVÎ-ZÂDE MEHMED ÂDİL, MECMUASI VE ŞİİRLERİ

Kefevî-zâde Mehmed Adil, His Majmua And Poems

Suat DONUK¹

¹ Doç. Dr., Manisa Celâl Bayar Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe Ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, suatdonuk@hotmail.com, orcid.org/0000-0003-0206-2988

Araştırma Makalesi/Research Article

Makale Bilgisi

Geliş/Received: 01.03.2022
Kabul/Accepted: 24.03.2022

DOI:10.20322/littera.1081006

Anahtar Kelimeler

Mehmed Âdil, Mecmua, 18. Yüzyıl, Osmanlı Şiiri.

ÖZ

Klasik Türk edebiyatı şair ve yazarların yaşam bilgilerini ihtiva eden eserler bakımından zengindir. Ancak geniş bir coğrafyaya hükmeden Osmanlı Devleti'nin şairlerinden bazıları devlet merkezine uzak olma, divan sahibi olmama, biyografi yazarlarının erişim sahasına girememe, sınırlı şairlik yeteneğine sahip olma gibi nedenlerle kaynak eserlerde kendilerine yer bulamamıştır. Bu tür şairlerin şiirleri mecmua ve cönkler yardımıyla günümüze kadar gelmiştir. Son zamanlarda mecmua ve cönkler üzerine yapılan araştırmalar neticesinde kaynaklarda ismi zikredilmeyen çok sayıda şair edebiyatımıza kazandırılmıştır. Çeşitli seçme mensur metin ve manzumenin bulunduğu bir mecmuaya şiirlerini kaydeden Kefevî-zâde Mehmed Âdil bunlardan biridir. Manzumelerindeki anlatımlara ve onun istinsah ettiği yazma eserlerdeki kayıtlara göre Mehmed Âdil, Sultan I. Abdülhamid döneminde yaşamıştır. 1187/1773-74 - 1222/1807-8 tarihleri arasında Ermenek, Baalbek, Şorba, Payas ve Şile gibi yerlerde kadılık yapmıştır. Âdil mahlasıyla şiirler yazmıştır. Döneminin önemli devlet adamlarına kasideler sunmuştur. Mehmed Âdil'in mecmuasında beşi müfred, biri mesnevi, üçü gazel, üçü kıt'a, dördü kaside olmak üzere 16 manzumesi kayıtlıdır. Manzumelerden ikisi Fars dilinde yazılmıştır. Şiirlerde devlet büyüklerine övgü, peygamber sevgisi, sevgiliye duyulan istek, dünyanın geçiciliği, konuşmanın önemi gibi farklı temalar işlenmiştir. Kimi manzumelerde sade ve süsüz bir dil ve anlatım sergilenirken kasidelerde ağır ve tumturaklı bir üslup tercih edilmiştir. Mehmed Âdil'in manzumeleri klasik Türk edebiyatının yerleşik kaidelerine uygundur. Ancak onun bazı beyitleri klasik Türk şiiri metafor ve mazmunlarının inceliğinden ve şiirsel derinliğinden uzaktır. Bu makalede Kefevîzâde Mehmed Âdil'e ait mecmua tanıtılmış; nüsha kayıtları, manzume ve mühürlerden elde edilen yaşam bilgileri sunulmuş; şu an için tespit edilebilen şiirlerinin çeviri yazılı metni ilim âlemiyle paylaşılmıştır.

Keywords

Mehmed Adil, Majmua, 18. Century, Ottoman Poetry.

ABSTRACT

Classical Turkish literature is rich in works that contain the life information of poets and writers. However, some of the poets of the Ottoman Empire, which ruled a wide geography, could not find a place in the source works due to reasons such as being far from the center of the state, not having a divan, not being able to enter the reach of biographers, and having limited poetic talent. The poems of such poets have survived to the present day with the help of majmuas and conks. As a result of the researches on majmuas and conks recently, many poets whose names are not mentioned in the sources have been brought to our literature. Kefevî-zâde Mehmed Âdil, who recorded his poems in a majmua containing various selected prose texts and poems, is one of them. According to the narratives in his poems and the records in the manuscripts he copied, Mehmed Âdil lived during the reign of Sultan Abdülhamid I. He served as a judge in places such as Ermenek, Baalbek, Şorba, Payas and Şile between 1187/1773-74 - 1222/1807-8. He wrote poems under the pen name Adil. He presented odes to

important statesmen of his time. In Mehmed Âdil's journal, 16 poems are recorded, five of which are müfred, one masnavi, three ghazals, three kit'a and four eulogies. Two of the poems were written in Persian. In the poems, different themes such as praise for the statesmen, love of the prophet, the desire for a lover, the transience of the world, the importance of speaking are handled. While a plain and unadorned language and expression is displayed in some poems, a heavy and grandiose style is preferred in eulogies. Mehmed Âdil's poems are in accordance with the established rules of classical Turkish literature. However, some of his couplets are far from the subtlety and poetic depth of the metaphors and mazmuns of classical Turkish poetry. In this article, the journal belonging to Kefevîzâde Mehmed Âdil is introduced; life information obtained from copy records, poems and seals are presented; the translated text of his poems, which can be identified for now, has been shared with the scientific community.

Atıf/Citation: Donuk, S. (2022), "Kefevî-zâde Mehmed Âdil, Mecmuası ve Şiirleri", *Littera Turca, Littera Turca Journal of Turkish Language and Literature*, 8/2, 1604-1641.

Sorumlu yazar/Corresponding author: Suat DONUK, suatdonuk@hotmail.com

GİRİŞ

Klasik Türk edebiyatı biyografik kaynaklar bakımından oldukça zengin bir edebî dönemdir. Temel attığı 14. yüzyıldan, sona erdiği 19. yüzyılın sonlarına kadar genellikle gelişim kaydederek topluma mal olmuş şahsiyetlerin yaşamları hakkında okura bilgi verecek eserler vermiştir. Menakıpnamelerle başlayan bu sürecin edebiyat tarihi açısından en önemli aşaması şüara tezkirelerinin yazılmaya başlanmasıdır. 15. ile 19. yüzyıllar arasında sayısı otuz yediye bulan tezkireler sayesinde Türk edebiyatının edebi kişilikleri ve eserleriyle akranlarından ayrılan, en başarılı şair ve yazarlarının yaşam bilgileri sonraki kuşaklara aktarılmıştır.

Klasik Türk edebiyatının biyografik kaynakları şüara tezkireleri ile sınırlı değildir. Menakıpnameler, tabakat ve ensâb kitapları, vefeyatnameler, silsilenameler ve bunların alt türleri şeyh, derviş, kadı, müderris, hükümdar, vezir, şeyhülislam, kaptanıderya, hattat, musikîşinas, tarihçi, çiçekçi vb. meslek erbabının yaşamlarını anlattıkları gibi edebiyat tarihi açısından da önemli birer kaynak hüviyetindedir. Çünkü söz konusu meslek veya vazife erbabı içerisinde şairlik veya yazarlık kimliğiyle bilinenler de bulunmaktadır. Kadı, müderris, şeyh ve dervişlerin yaşamlarını anlatmak maksadıyla yazılan *Şakâiku'n-nu'mâniyye* zeyillerinde yüzlerce şair biyografisine rastlamak mümkündür (Bir örnek için bk. Donuk 2017: 220). Muayyen bir şehre mensubiyetle tanınan meşhurların yaşamlarını anlatan şehir vefeyatnamelerinde de pek çok şair ve yazar hâl tercümesi yer alabilmektedir (Bir örnek için bk. Donuk 2016: 159).

Osmanlı İmparatorluğu döneminden kalan, biyografi türünde olmadığı halde şair ve müellif hâl tercümesi ihtiva eden eserler de bulunmaktadır. Osmanlı tarihini anlatan eserlerin çoğu hükümdarların tahtta buldukları sırada gelişen önemli olaylarla birlikte dönemin ricali arasında gördükleri şairlerin hâl tercümelerine de yer vermektedir. Gelibolulu Mustafa Âlî'nin *Kühü'l-ahbar* adlı genel tarih kitabında 305 şair ve yazar biyografisi vardır (İsen 1994: 27). Hoca Sadeddin'in *Tâcü't-tevârih'i*, Mustafa Cenâbî'nin *el-Aylemü'z-zâhir'i* ve Kâtib Çelebi'nin *Fezleke'sinde* önemli sayıda şair hâl tercümesi bulunmaktadır (Arıkan 20.02.2022).

Osmanlı gibi büyük bir imparatorluğun şair ve yazarlarının sayısı devletin büyüklüğüyle paralel olmuştur. Ancak Osmanlı müelliflerinin bazısı devlet merkezine uzak olma, mahalliliği aşamama, divan sahibi olmama, az veya edebî değeri nispeten düşük eserler verme, ikinci üçüncü sınıf şairlik yeteneğine sahip olma, biyografi yazarlarının erişim sahasına girememe gibi nedenlerle biyografi veya genel tarih türündeki kitaplarda kendilerine yer bulamamıştır. Osmanlı döneminden günümüze intikal eden mecmua ve cönklerde bu tarz şairlerin şiirlerine rastlanmaktadır. Ayrıca şairlik vasfı olan bazı şahsiyetler de tertip ettikleri mecmualarda kendi şiirlerine yer vermektedir. İlgili mecmuadaki kayıtlardan, manzumelerin başlıklarından veya şiirlerdeki anlatımlardan bu tür şairlerin yaşamları hakkında bilgiler üretmek mümkündür.

Günümüzde edebiyat araştırmacıları kayda geçen Osmanlı müelliflerinin sayısını arttırmak, sanatsal faaliyet yürüten bir şahsı unutulmaktan, onun ürettiği manzumeyi yok olmaktan kurtarmak maksadıyla mecmualarda tespit ettikleri şairlerin yaşam bilgilerini ve şiirlerinden örnekleri ilim âlemiyle paylaşmaktadır. Suat Donuk, Suâlî mahlaslı bir şair hakkında ulaştığı bilgileri çeşitli mecmua ve cönklerden topladığı Suâlî'ye ait manzumelerle birlikte neşretmiştir (2013). Aynı araştırmacı Antepli Hasretî'nin İran Millî Şûrâ Meclisi Kütüphanesi'ndeki bir mecmuada bulunan şiirlerini, tespit ettiği yaşam bilgileriyle yayımlamıştır (2018a). Ahmet İçli, mecmualar arasında yaptığı incelemeler neticesinde Zülfî ve Âkib mahlaslı şairleri edebiyat tarihimize kazandırmıştır (2017; 2019). İbrahim Halil Tuğluk, Michigan Üniversitesi Kütüphanesi'nde kayıtlı bir mecmuada 17. yüzyıla mensup olduğunu tespit ettiği Na'tî mahlaslı bir şairi şiirlerinden örneklerle birlikte kayıtlara geçirmiştir (2015). Eda Tok ise biyografik kaynakların es geçtiği Hammâd mahlaslı bir şairi ve *Divançe'sini* ilim âlemine tanıtmıştır (2021).

Klasik Türk edebiyatının biyografik kaynaklarda ismi zikredilmeyen şairlerinden biri de Kefevî-zâde Mehmed Âdil Efendi'dir. Mehmed Âdil Efendi'nin temellük edip boş sayfalarını doldurduğu Ankara Milli Kütüphane 06 Hk 3572 numarada kayıtlı mecmuada Ümmî Sinan, Vehbî, Haşmet, Zevkî, Niyâzî-i Mısırî, Sâib, Lâmi'î gibi meşhur şairlerle birlikte kendisinin nazmettiği manzumeler de yer almaktadır. Bu makalede Kefevî-zâde Mehmed Âdil'e ait mecmua tanıtılacak; nüsha kayıtları, manzume ve mühürlerden elde edilen yaşam bilgileri sunulacak; şu an için tespit edilebilen şiirlerinin çeviri yazılı metni ilim âlemiyle paylaşılacaktır.

1. Kefevî-zâde Mehmed Âdil Mecmuası

Makale konusu mecmua Ankara Milli Kütüphane 06 Hk 3572 numarada *Mecmua-i Eş'âr ve Fevâid* adıyla kayıtlıdır. 228x147 mm. ölçülerinde olan mecmua 123 varaktan meydana gelmiştir. Farklı yazı tarzları olmakla birlikte çoğunluğu talik hat ile yazılmıştır. 3a varağındaki kayda göre Ermenek Kadısı Hacı Mehmed Âdil b. Hacı Ahmed tarafından satın alınmıştır. "Li-muharririhî" başlığıyla manzumelerinin yer almasından Mehmed Âdil'in temellükten sonra boş sayfalara kendi şiirlerini yazdığı anlaşılmaktadır. Mürekkep ve hat farklılıkları da bu durumu desteklemektedir. Mehmed Âdil temellük kaydında mecmua için "şiir, kaside ve beyitlerin latif olanlarının yazılı olduğu mecmua" tavsifini yapmıştır.

Mecmuanın ilk sayfası olan 2a varlığında Abdussamed mahlası kullanan bir şaire ait Türkçe bir naat, Cüneyd-i Bağdâdî'nin Arapça bir manzumesi ile Veliyyüddin Rüşdî'nin Türkçe bir gazeli vardır. 2b'de Vehbî'nin Kerküklü Gazi Ahmed Ağa'nın vefatı için düştüğü 1145 senesini gösteren tarih manzumesi bulunmaktadır. 3a varlığında Ebussuud Efendi'nin bir kıtası ile Cafer Efendi'nin bir gazeli, 3b sayfasında ise Midâdî'ye ait bir gazel vardır. Mehmed Âdil'e ait temellük kaydı ile 1187 tarihli mührün olduğu 4a varlığında biri Arapça olmak üzere çeşitli manzumeler bulunmaktadır. 4b-6b varakları arasında Mehmed Âdil, Haşmet, Tarzî ve Râgıb'a ait şiirler vardır. 7a-7b'de Kasîde-i Bürde, 8a-8b'de Lugaz-ı Zevkî, 8b-9a'da Nef'î'nin Sultan Ahmed medhindeki kasidesi yer almaktadır. 10a ile 12a arasında Yüsrî, Hâsib, Vehbî'ye ait manzumeler bulunmaktadır. 12b-15a varakları Niyâzî-i Mısırî'nin ilahilerine ayrılmıştır. 15b-40b varaklarında Sâib, Lâmi'î, Râşid, Fazlî, Eşref-zâde, Yümnî, Hüsrev, Vehbî, Fehîm, Bağdatlı Rûhî, Habeşî-zâde Rahmî, Hâmid, Nûrî, Muhyî, Nazmî, Kâtibî, Şehrî, Gazâlî, Serîrî, Sıddîk, Yenişehirli Belîğ, Âlî, Ulvî-i Burûsevî, Zuhûrî, Mantıkî, Necâtî, Hâşim, İzzî, Fuzûlî, Enîs, İlyâs, Nev'î, Hâtemî, Nizâmî-zâde, Kemal Paşa-zâde, Nüvâzî, Şeyh Gâlib, Mehmed Âdil, Râşid, Rahmî-i Kırımî, Vecdî, Nazîf, Yahyâ, İsmet, Mesîhî, Nâşid, Tevfik, Nâbî, Haylî, Hayâlî, Antebli Münîb, Râşid, Azmî-zâde, Veysî, İlahî, Musîb, Nâilî, Bâkî, Fitnat Hanım, Nazîm, Veliyyüddin Rüşdî, Vahîd, Selîmî, Muhibbî, Bahtî, Murâdî, Riyâzî, Adlî, Hâfız, Halîlî, Fâizî, Nahîfî, Hemdemî, Seyyid Hamdî-i Sivâsî ve Fâzıl Bey'e ait tarih manzumeleri ile gazel, kaside, kıt'a ve müfredler vardır. Bunlar içerisinde Vehbî'nin tarih manzumelerinin sayısının çokluğu dikkat çekicidir. Bu kısma az da olsa Arapça ve Farsça manzumeler serpiştirilmiştir. 80a-89a varaklarında mensur metinlere yer verilmiştir. Bir fetva örneği ile *Râşid Tarihi*'nden alıntılarla başlayan bu kısmın ağırlığını Mehmed Âdil Efendi'nin *Nesâih-i Cündiyye* isimli eseri oluşturmaktadır. 89b-102a varaklarında Fâzıl Bey'in *Zenân-nâme*'si yer almaktadır. 103a-104a sayfalarında dinî içerikli mensur metinler vardır. 104b-110b varaklarında *Menkıbe-i Derviş Halil* adlı, yazarı belli olmayan bir mesnevi yer almaktadır. 111a-117b'de Mehmed Âdil'in kasideleri, Nâbî'nin *Bilâdiyye*'si, Haşmet'in hicviyeleri; Celâlî, Hüdâyî ve Hâdî'nin çeşitli manzumeleri bulunmaktadır. Mecmuanın son kısmını oluşturan 118a-122b varaklarında çeşitli mektup örnekleri ve kısa hikayeler vardır.

2. Kefevî-zâde Mehmed Âdil

2.1. Âdil Mahlaslı Şairler

Tuhfe-i Nâilî'ye göre klasik Türk edebiyatında Âdil mahlaslı iki sanatçı vardır. Bunların ilki olan İştibli Şeyh Hasan Adil Efendi 26 Şevval 1026 (27 Ekim 1617) tarihinde vefat etmiştir. Koca Mustafa Paşa Tekyesi'nde medfundur. Âdil mahlaslı diğer şair Çelebi Sultan Mehmed devri sanatçılarından Konya Mevlevihânesi Şeyhi Âdil Efendi b. Çelebi Emiralem Efendi b. Çelebi Âbid Efendi'dir (Tuman 2001: II/600-601).

Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü ise Mevlevî Şeyhi Âdil Efendi'den başka Şah Tahmasb ve Âdil-i Nevşehrî'nin bu mahlasla şiirler yazdığını belirtmektedir (Kutlar Oğuz 22.02.2022; Efe 22.02.2022).

2.2. Kefevî-zâde Mehmed Âdil

2.2.1. Yaşamı

Osmanlı dönemi biyografik kaynaklarında Kefevî-zâde Mehmed Âdil Efendi hakkında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak temellük ettiği mecmuada yer alan kendisine ait nüsha kaydı (bk. Resim 1), mühür (bk. Resim 5) ve şiir başlıkları ile manzumelerdeki anlatımlar onun hakkında veriler sunmaktadır. İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi no. TY 781 (bk. Resim 2) ve TY 5693 (bk. Resim 3) ile Bosna Hersek Gazi Hüsrev Kütüphanesi no. 2076'da (bk. Resim 4) kayıtlı nüshalar Mehmed Âdil Efendi tarafından istinsah edilmiştir. Söz konusu yazmalarda Âdil Efendi'nin kendisini tavsif ettiği istinsah kayıtları yer almaktadır. Bosna Hersek'teki yazmada Kefevî-zâde'nin ikinci bir mührü de (bk. Resim 6) bulunmaktadır. Söz konusu kayıt, mühür, başlık ve manzumelerden hareketle Âdil'in hayatı hakkında tespitler yapılabilmektedir.

İstinsah kayıtlarında yer alan "Kefevî-zâde" nisbesi onun "Kefevî" olarak bilinen bir şahsın soyundan geldiğine işaret etmektedir. Edebiyat tarihimizde Kefevî nisbesiyle tanınan iki şahsiyet mevcuttur. Bunlardan biri *Sevânihu't-tefe'ül ve Levâihu't-tevekkül* adlı eserin yazarı, 1010/1601 yılında vefat eden Mekke Kadısı Hüseyin Efendi'dir (Akpınar, 22.02.2022). İkincisi 1023/1614 senesinde vefat eden *Divan* sahibi şair Haydar-zâde Mehmed Feyzullah Efendi'dir (Donuk, 2018b: 50). İlmî yönüyle tanınmış, Kefevî nisbeli Osmanlı âlimleri de vardır. *Ketâibü A'lâmi'l-ahyâr min Fukahâi Mezhebi'n-Nu'mâni'l-muhtâr* adlı eserin yazarı Mahmud b. Süleyman (ö. 990/1582) (Özel, 22.02.2022), *el-Külliyât* isimli kitabın müellifi Ebü'l-bekâ el-Kefevî (ö. 1095/1684) (Kılıç, 22.02.2022) bunlar arasında yer almaktadır. Mehmed Âdil, bu Osmanlı meşhurlarından birinin soyuna mensup olmalıdır.

Kayıtlardaki "el-Hâc", "bin el-Hac Ahmed" ibarelerinden kendisinin hacca gittiği, babasının adının Hacı Ahmed olduğu anlaşılmaktadır. Ankara Milli Kütüphane yazmasındaki mührün tarihi 1187/1773-74'tür (bk. Resim 5). Bu mührün olduğu kayıta Mehmed Âdil için "el-Kâdî bi-Medîne'i Ermenek (bk. Resim 1)" yazıldığı için onun söz konusu tarihi yakın bir zamanda Ermenek kadısı olduğu anlaşılmaktadır. İstanbul Üniversitesi 781 nüshasındaki kayıta ise Kefevî-zâde Efendi'nin 1203/1788-89 senesinde geçici olarak Baalbek'te kadı olduğu yazılmıştır (bk. Resim 2). İstanbul Üniversitesi'nin diğer nüshasındaki kayda göre ise 1221 Rebiülahir'inin ilk günü (18 Haziran 1806) Şorba'da kadılık yapmaktadır (bk. Resim 3). Bosna Hersek yazmasındaki mühür 1194/1780 tarihini taşımaktadır. Bu mührün üstündeki temellük kaydında Mehmed Âdil'in Payas eski kadısı olduğu yazılıdır.

Kefevî-zâde Mehmed Âdil b. Ahmed'in mecmuasında yer alan manzumelerinden yaşamı hakkında tahminler yürütmek mümkündür. Bir şiiri için kullanılan "Târîh-i Câmi'-i Uzun Hasan Der-Şile sene 1222 (vr. 52b)" başlığından onun 1222/1807-8 tarihinde Şile'de muhtemelen kadı olarak bulunduğu söylenebilir.

Vezir Derviş Paşa için yazdığı şiirde geçen;

Ferîd-i 'asr sultân-ı cihân 'Abdü'l-Hamîd Hânun

Sezâ dergâhına derbân olursa Hâtem ü Kistrâ (vr. 111b)

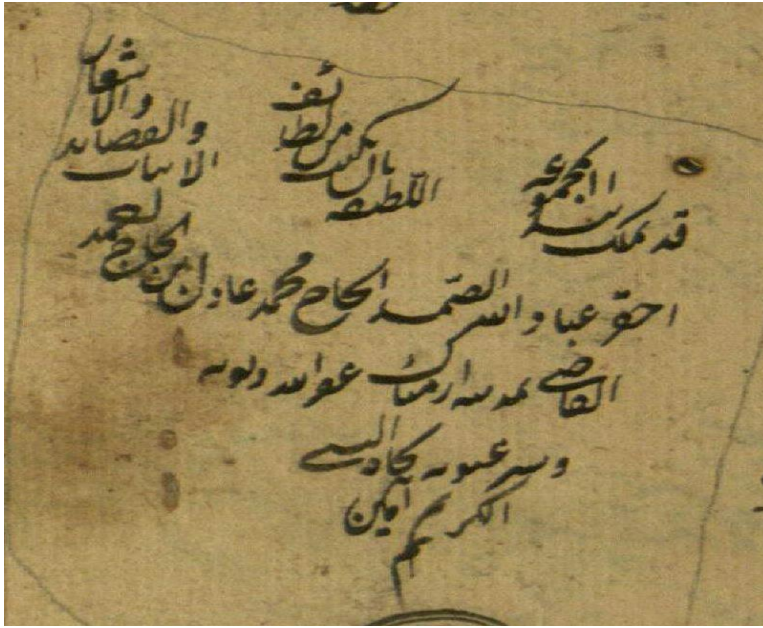
beytinden Mehmed Âdil'in Sultan I. Abdülhamid Han dönemi şairi olduğu anlaşılmaktadır. Yine manzumelerden Haleb'e atanan Vezir Mehmed Paşa, Vezir Derviş Paşa, Vezir Moravî Ahmed Paşa ve Terebbuh-zâde Süleyman Ağa'ya yakınlık kurduğu anlaşılmaktadır.

Mehmed Âdil b. Ahmed hakkındaki kayıtlara geçen en eski tarih 1187/1773-74'tür. Söz konusu tarihin olduğu mühürde Mehmed Âdil'in hacı olduğu yazılıdır. Onun hakkındaki en yeni tarih ise 1222/1807-8 yılını göstermektedir. İki tarih arasındaki 34 yıllık fark ile ilk tarihte Kefevî-zâde Mehmed Âdil'in en azından orta yaşlı gerektiren hacılık durumu onun Osmanlı ilmiyesine uzun bir müddet hizmet ettiğine ve uzun bir ömür sürdüğüne işaret etmektedir. Nitekim Farsça manzumelerinden birindeki;

پنجاه سال عمر بغفلت گذارم شد

در طاعت خدا نشدم حال من تباہ¹

beyti, şairin söz konusu şiiri yazdığında elli yaşını geçtiğini ifade etmektedir.

Resim 1: Ankara Milli Ktp. no 06 Hk 3752 yazmasındaki Mehmed Âdil'e ait temellük kaydı

¹ "Ömrümün elli senesi gaflet ile geçti. Allah'a ibadet etmedim, hâlim haraptır."

قد وقع الفراغ عن تسويد هذه الفتحة الشريفة وترجمة اللطيفة
المنيفة عن يد العبد المذنب المحتاج الى رحمة ربه
الحاج محمد عادل بن الحاج احمد افندي العريف
بمكته وى زاده القاضى بقضا بعلبك
موقفا غفر الله له ولوالديه
آمين يا حسين
فى ٤ محرم
١٢٠٤
بسم الله الرحمن الرحيم
حضرت رسول الله صلى الله عليه وسلم يرحمهم الله
عاش اولادهم بوجه اوتيه وضع اولادهم فى
العلم بحمد الله ورضيه وابيه وانه وبنيه بخي فالعلم انذارا فيه
صدق من نطق

Resim 2: İ. Ü. Nadir Eserler Ktp. no TY 781 yazmasındaki Mehmed Âdil'e ait ferağ kaydı

قد تم تحرير هذا الديوان البالغ عن يد العبد الفقير كفه وى زاده الحاج محمد عادل
القاضى بومس بقضا بشور باغ غفر الله لنا ولوالديننا والصلوات
الديوان وجميع المسلمين من اهل الالبان برحمتك يا ارحم
الرحمين والحمد لله رب العالمين
عز من غفر برب العلم

Resim 3: İ. Ü. Nadir Eserler Ktp. no TY 5693 yazmasındaki Mehmed Âdil'e ait istinsah kaydı

قد ملكت ما عارة الريان
الحاج محمد عادل القاضى
عوله

Resim 4: Bosna Hersek Gazi Hüsrev Ktp. no 2076 yazmasındaki Mehmed Âdil'e ait temellük kaydı

Resim 5: Ankara Milli Ktp. no 06 Hk 3752 yazmasındaki Mehmed Âdil'e mühür

Resim 6: Bosna Hersek Gazi Hüsrev Ktp. no 2076 yazmasındaki Mehmed Âdil'e ait mühür

2.2.2. Edebî Kişiliği

Kefevî-zâde Mehmed Âdil Efendi'nin şu ana kadar ikisi Farsça, on dördü Türkçe olmak üzere on altı manzumesi tespit edilebilmiştir. Türkçe şiirlerinin beşi müfred, biri mesnevi, ikisi gazel, ikisi kıt'a, dördü kaside nazım şekliyle yazılmıştır. Farsça şiirlerin biri gazel, diğeri ise kıt'a nazım biçimindedir. Söz konu manzumelerin biri naat, biri tarih, biri hezl, dördü de medhiye nazım türündedir. Başlık ve içerikleri kaside şekline uygun olan medhiyelerin beyit sayısı ise kasidenin olağan sınırlarının aşağısındadır. Mehmed Paşa için yazılan kaside 11, Derviş Paşa için nazmedilen 17, Vezir Ahmed Paşa'ya sunulan 16, Süleyman Ağa için kaleme alınan ise 6 beyitten meydana gelmiştir. Mehmed Âdil'in kasidelerinin yerleşik kaidelere uymaması iki olasılığı akla getirmektedir. Âdil, ya geleneğin çözüldüğü dönemde yaşamasının etkisiyle kuralların dışına çıkmıştır, ya da şairlik yeteneği bir şahsı uzun uzadıya methetmeye yeterli gelmemiştir.

Mehmed Âdil'in manzumelerinin hepsinde aruz vezni görülmektedir. Onun aruz tatbikinin klasik Türk edebiyatı ortalamasında olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. 115 beyit, dolayısıyla 230 mısranın sadece ikisinde vezin zorlaması vardır.

Çeşim-pîrâ-yı inzâr-ı 'inâyet olsa lâyıkdur (vr. 111b)

Şu sakıfda olan 'amûdı hemân (vr. 6b)

dizelerinde “çeşm” ve “sakf” kelimeleri “çeşim” ve “sakıf” hâline sokulmuştur.

Kefevî-zâde Âdil Efendi, kısa veya uzun, basit veya girift farklı farklı aruz kalıpları kullanmıştır. 16 şiiri sekiz farklı kalıpla kaleme almıştır. Âdil'in en çok tercih ettiği kalıp altı manzume ile Mefâ'ilün / Mefâ'ilün / Mefâ'ilün / Mefâ'ilün'dür. Bunu üç şiir ile Mef'ûlü / Mefâ'ilü / Mefâ'ilü / Fe'ûlün kalıbı takip etmektedir. Mehmed Âdil'in manzumelerinde kullandığı vezinler bir tablo yardımı ile şöyle gösterilebilir:

Mecmuada Kullanılan Arûz Kalıpları	Kaside	Gazel	Kıt'a	Müfred	Mesnevi	TOPLAM
Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün / Fâ'ilün		1				1
Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün / Fâ'ilün				1		1
Fe'ilâtün/Fe'ilâtün/ Fe'ilâtün/ Fe'ilün	2					2
Fe'ilâtün/Mefâ'ilün/ Fe'ilün					1	1
Mefâ'ilün/Mefâ'ilün /Mefâ'ilün/Mefâ'ilün	2	2		2		6
Mef'ûlü/Mefâ'ilü/ Mefâ'ilü / Fe'ûlün			1	2		3
Mef'ûlü/Fâ'ilâtü/ Mefâ'ilü / Fâ'ilün			1			1
Mefâ'ilün/Mefâ'ilün /Fe'ûlün			1			1
TOPLAM	4	3	3	5	1	16

Mehmed Âdil Efendi'nin kafiye ve redif tatbikinin nispeten başarılı olduğu söylenebilir. Manzumelerde ciddi bir kafiye kusuru görülmemektedir. Ancak;

Didi va'llâhi duhterün gibi hîç

Bir mutî'a bu dehre gelmeye hîç (vr. 6b)

örneğinde olduğu gibi uyûb-ı kafiye den sayılan aynı uyağın tekrarlanması ile;

Nihâd-ı pâki cevânıdır 'Âdil işbu tarz üzre

Tesâbuk eyler el-hakk âsiyâb-ı bâdî dönmeğe (vr. 5b)

Tennûr-ı dile lutf-ıla olsa nemek-efşân

Ol şûha ten-i zârumı büryân iderüm ben (vr. 5b)

örneklerinde görüldüğü üzere kafiye'nin olduğu, ancak ses ahenginin tam sağlanamadığı beyitlerle karşılaşmaktadır. Onun manzumelerinde hem mücerred hem de mürekkebe kafiye rastlamak mümkündür. Ancak çoğunlukla;

Böyle elfâz ile be-hey mecnûn

Eyledün akribâları dil-hûn (vr. 6b)

Vücûdun bâ'is-i emn ü emândur yâ Resûla'llâh

Zuhûrun kâ'inâta mahz-ı şândur yâ Resûla'llâh (vr. 41a)

misallerinde görüldüğü gibi mürekkebe kafiye'nin tercih edildiği dikkat çekmektedir.

Mehmed Âdil b. Ahmed şiiirlerinde dünyanın geçiciliğinden peygamber sevgisine, maşuka duyulan aşktan devlet büyüklerine yapılan övgüye kadar farklı konu ve temalar ele almıştır. Birer müfred olan ilk dört manzumenin ilki hayatın mücadeleye dönük yönü, ikincisi herkese hak ettiği şekilde davranma gereği, üçüncüsü sevgiliye duyulan istek, dördüncüsü soğuk havanın verdiği rahatsızlık konuları işlenmiştir. Mesnevi nazım şekliyle yazılan 5. manzumedeki evlilikten sonra kayınpederine misafir olan akılsız bir adamın insanların önünde saçma sapan konuşarak kendisini rezil etmesi hikayesi konu edilmiştir. Bir naat olan 6. şiiir Hz. Muhammed'e duyulan sevgiyi işlemektedir. 7. manzume kişinin başkasına değil, kendisine bakması nasihati, 8. manzume Uzun Hasan Camii'nin yapılışı hadisesini konu edinmiştir. 9. manzume dünyanın geçiciliğini, 10. şiiir sevgilinin vefasızlığını, 11. nazım Allah'a yakarışı içermektedir. 13. manzume Vezir Mehmed Paşa, 14. şiiir Vezir Derviş Paşa, 15. nazım Vezir Morali Ahmed Paşa, 16. dizge Terebbuh-zâde Süleyman Ağa övgüsünü işlemektedir.

Makale konusu manzumelerde edebi sanat kullanımının da klasik Türk edebiyatı ortalamasında seyrettiği söylenebilir. Şair, söz ve anlama dayalı sanatları mümkün mertebe kullanmaya gayret etmiştir. Klasik Türk şiiirinde sanat kaygısının ön planda olduğu gazel, kaside, kıt'a gibi nazım şekillerinde edebi sanatların sıklıkla kullanıldığı, mesnevide ise olay öncelendiği için sanatlara az rastlandığı bilinmektedir. Bu hususiyet Mehmed Âdil'e ait manzumelerde de görülmektedir. Kaside, gazel, kıt'a ve müfredlerde çok sayıda söz ve anlam sanatına rastlanırken mesnevide bunların sayısı oldukça azdır. Mehmed Âdil'in tekrar, nidâ, teşbih, tezat gibi kurgulanması nispeten kolay edebi sanatlara ağırlık vermesi dikkat çekmektedir. Şairin kullandığı edebi sanatlar birer örnek üzerinden şöyle gösterilebilir:

Tenasüb:

'Aceb *ferzâne* peygâr içre bî-hadd *şâhı mât* eyler

Piyâde sürse cânâ 'arsa-i cevlâna *yek-rânı* (vr. 111b)

Nidâ:

Vücûdun bâ'is-i emn ü emândur *yâ Resûla'llâh*

Zuhûrun kâ'inâta mahz-ı şândur *yâ Resûla'llâh* (vr. 41a)

İktibas:

Sen ol refref-süvâr-ı hitta-i kurb-i *ev ednâsın*²

Senün cevlângehün 'arş u cinândur *yâ Resûla'llâh* (vr. 41a)

Tekrir:

Sen seni gör *sen seni* görsen *seni*

'Ârif isen gayra bakma gör *seni* (vr. 41a)

Mübalağa:

Böyle bir *câmi'* ki *mislin görmemişdür kâ'inât*

Cennet-i 'adne duhûl itdüm sanur ana giren (vr. 52b)

Tevriye:

İki zât geldi hemân didi ana târîh için

Câmi'-i ra'nâ te'âla'llâh güzel yaptı Hasan (vr. 52b)

Teşbih:

Dilâ al deste bir kez *nîze-i kill-i suhandânı*

Kümeyt-i hâme vâsf-ı âsefide eyle cevlânı (vr. 111b)

İstiare:

Vefâsın bulmadı kimse bu çerhun

Bu *hâna* niçe mihmân kondı göçdi (vr. 53a)

² *Kur'ân-ı Kerîm*, Necm Sûresi, 53/9, "...yâhut daha az oldu."

Tezat:

Ben bana düşen yokluğ ile bâbuna geldüm
Sen sana düşen varlığı ile eyle 'atâ sen (vr. 70a)

Telmih:

Bû Bekir-sîret 'Ömer-'adl hayâda 'Osmân
Hem dahi resm-i şecâ'atde hemân *Şîr-i Hudâ* (vr. 112a)

Teşhis:

Ço kalsun *renc ü gam peygûlezâr-ı künc-i mihnetde*
Şafâdan *cünbiş-i ceş-i sürûr* itmişdür istilâ (vr. 111b)

İstifham:

N'îçün ey hâme nedür böyle hamûşâne edâ
Gösterüp zînet-i nev-nazma virüp cilve-nümâ (vr. 112a)

İştikak:

Vasf-ı düstûr-ı mükerrerle virüp nazma nizâm
Eşk-i çeşm ile kılup medh-i şerîfin imlâ (vr. 112a)

Kefevî-zâde Mehmed Âdil b. Ahmed'in manzumeleri klasik Türk şiirinin genelinde görülen; Türkçe, Arapça ve Farsçadan örülü bir dil varlığından oluşmuştur. Bir beytin kelime varlığı ağırlığının bu dillerden hangisine geçeceğini kullandığı nazım şekli belirlemiştir. Olaya dayalı bir tür olan mesnevîde;

Resm idi beldesinde çünkü bu fenn
Pederi didi var teşekkürü sen (vr. 6b)

Varıcak çün ziyâret eylesün
Suhânı yüce yüce söyleyesün (vr. 6b)

Şıçrayup çıkdı çak râf başına
Taş katdı o kimsenün âşına (vr. 6b)

Didi kayınatası ey dâmâd

Göresiz dehr içinde dürlü murâd (vr. 6b)

Delidür oğlumuz anun sözünü

Țutasuz ma'zeretle kend'özünü (vr. 6b)

beyitlerinde görüldüğü üzere dil varlığı Türkçe kelimelerden örölü, sade ve süssüz bir dil ve anlatım kullanılmıştır. Bununla birlikte sanat kaygısıyla yazılan kasidelerde;

Ne âsaf ma'delet-güster Sikender-seyr haşmet-fer

Veziir-i ma'rifet-perver vekil-i zıll-i Yezdânî (vr. 111b)

Hıdîv-i Cem-hadem hem-nâm-ı sultân-ı rüsüldür hem

Müşîr-i pür-kerem Dârâ-haşem yâ Âsaf-ı sâni (vr. 111b)

Mehâbet cebhe-i pâkinde lâmi' ser-te-ser hakkâ

Şecâ'at-ı fitratı bahşende-i menşûr-ı 'unvânı (vr. 111b)

Te'âla'llâh zihî eyyâm-ı sa'd-encâm-ı gam-fersâ

Te'âla'llâh zihî 'ıyd-ı sürûr-efzâ-yı bî-hemtâ (vr. 111b)

Zihî hâkân-ı a'zam çâresâz-ı halk-ı 'âlemdür

Şehenşâh-ı mu'azzam husrev-i rûy-i zemîn hakkâ (vr. 111b)

Mühimm-sâz-ı umûr-ı mülk ü millet sadr-ı pür-himmet

Hıdîv-i âsumân-mesned vezîr-i ma'delet-pîrâ (vr. 111b)

örneklerinde görüleceği üzere içerisinde yardımcı fiil dahil Türkçe herhangi bir kelime barındırmayan pek çok beyit vardır.

Kefevî-zâde Mehmed Âdil'in manzumeleri Türkçe deyim ve atasözleri bakımından kurudur. Bunun nedeni Mehmed Âdil'in devlet büyüklerini methetmek için tumturaklı bir üslupla yazdığı şiirlerin sayısının diğer türdeki manzumelere nazaran çokluğudur. Âdil'in manzumelerinde yer alan Türkçe deyimler şunlardır:

- Aşına taş katmak
- Cart curt etmek,
- Dergâhına yüz sürmek
- Dip göstermek
- El açmak
- Hâli yaman olmak
- Kuyruğu gitmiş kargaya dönmek

Mehmed Âdil b. Ahmed'in şiirleri yukarıda tahlil ediliği üzere vezin, kafiye ve nazım kuralları bakımından klasik Türk edebiyatı ortalamasındadır. Bununla birlikte hayal, imge, mecaz ve mazmunlar açısından divan şiiri ortalamasının aşağısında olduğunu ifade etmek yanlış olmayacaktır. Söz konusu şiirlerde;

Tennûr-ı dile lutf-ıla olsa nemek-efşân

Ol şûha ten-i zârımı büryân iderüm ben (vr. 5b)

(O şuh sevgili, lütfederek gönül tandırına tuz saçarsa ona inleyen vücudumu büryan ederim.)

Sovukdan berg-i bîd-âsâ olup güzîde endâmum

Hemân kuyruğu gitmiş zâga döndi bu leb-i bâmum (vr. 5b)

(Seçkin bedenim soğuktan söğüt dalı gibi olup, damımın dudağı kuyruğu gitmiş bir kargaya döndü.)

Nihâd-ı pâki cevlânıdır 'Âdil işbu tarz üzre

Tesâbuk eyler el-hakk âsiyâb-ı bâdî dönmekde (vr. 5b)

(Ey Âdil, temiz fitratının dolaştığı yerdir. Yel değirmeni gerçekten bu tarz üzere dönerek yarışır.)

örneklerinde olduğu gibi klasik Türk şiiri metafor ve mazmunlarının inceliğinden ve şiirsel derinliğinden uzak beyitler görülmektedir. Muhtemelen Mehmed Âdil de bunun ayırında bulunduğu için şiirlerinin anlamsız olduğu manasını taşıyan şu beyti sarf etmiştir:

Çeşim-pîrâ-yı inzâr-ı 'inâyet olsa lâyıkdur

Fakîrün şi'r-i nâ-hemvârı gerçi bî-me'âl ammâ (vr. 112a)

Kefevî-zâde Mehmed Âdil Efendi'nin bu makaleyle ilim âlemiyle paylaşılacak olan şiirlerinin yanı sıra *Risâle-i Cündiyye* adlı mensur bir eseri de vardır.³

³ *Risâle-i Cündiyye*'nin metni tarafımızca yayına hazırlanmaktadır.

SONUÇ

Klasik Türk edebiyatı, şair ve yazarların yaşam bilgilerini ihtiva eden kaynak eserler bakımından oldukça zengindir. Ancak geniş bir coğrafyaya hükmeden Osmanlı Devleti'nin şairlerinden bazıları devlet merkezine uzak olma, mahalliliği aşamama, divan sahibi olmama, edebî değeri nispeten düşük eserler verme, yetersiz bir şairlik yeteneğine sahip olma, biyografi yazarlarının erişim sahasına girememe gibi nedenlerle kaynak eserlerde kendilerine yer bulamamıştır. Bu tür şairlerin şiirleri mecmua ve cönkler yardımıyla günümüze kadar gelmiştir. Son zamanlarda mecmua ve cönkler üzerine yapılan araştırmalar neticesinde kaynaklarda ismi zikredilmeyen çok sayıda divan şairi edebiyatımıza kazandırılmıştır. Çeşitli seçme mensur metin ve manzumenin bulunduğu bir mecmua temellük edip boş yerlerine şiirlerini kaydeden Kefevî-zâde Mehmed Âdil bunlardan biridir. Mecmuadaki manzumeler ve yazma eser kütüphanelerinde Mehmed Âdil'in istinsah ettiği nüshalardaki kayıtlar hayatı hakkında tespitler yapmaya imkân tanımaktadır. Buna göre mufassal ismi Kefevî-zâde el-Hâc Mehmed Âdil bin el-Hâc Ahmed'dir. Soyu, Kefevî nisbesiyle tanınan Osmanlı meşhurlarından birine dayanıyor olmalıdır. Sultan I. Abdülhamid döneminde yaşamıştır. Âdil mahlasıyla şiirler yazmıştır. 1187/1773-74 - 1222/1807-8 tarihleri arasında Ermenek, Baalbek, Şorba, Payas ve Şile gibi yerlerde kadılık yapmıştır. Döneminin önemli devlet adamlarına kasideler sunmuştur. Mehmed Âdil'in temellük ettiği mecmuada beşi müfred, biri mesnevi, üçü gazel, üçü kıt'a, dördü kaside olmak üzere 16 manzumesi kayıtlıdır. Manzumelerden ikisi Fars dilinde yazılmıştır. Mesnevi, ahmak bir damadın eşi hakkında uygunsuz konuşmasını konu edinirken diğer manzumeler devlet büyüklerine övgü, peygamber sevgisi, maşuka duyulan istek, dünyanın geçiciliği gibi farklı temaları işlemektedir. Mesnevi nazım şeklinde sade ve süssüz bir dil ve anlatım sergilenirken diğer manzumelerde, özellikle kasidelerde ağır ve tumturaklı bir üslup tercih edilmiştir. Mehmed Âdil'in manzumeleri klasik Türk edebiyatının yerleşik kaidelerine uygundur. Ancak onun bazı beyitleri klasik Türk şiiri metafor ve mazmunlarının inceliğinden ve şiirsel derinliğinden uzaktır.

3. Metin

3.1. Metin Tesisinde Dikkat Edilen Hususlar

- Arapça ve Farsça kökenli kelimelerin yazımında Mehmet Kanar'ın *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü* (2009) esas alındı.
- Arapça ve Farsça ek ve edatların imlasında İsmail Ünver'in *Çeviriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler* adlı makalesinde (2008: 1-46) belirtilen esaslara uyuldu.
- Manzumenin aruz kalıbı başa yazıldı, beyitlere sıra numarası verildi.
- Manzumelerin sıralaması mecmuadaki sıralarına göre yapıldı.
- Okunuşundan emin olunamayan kelimelerin nüsha görüntüleri dipnotta alındı.
- Gerekli yerlerde metin tamiri yapıldı. Buralar köşeli parantez ([]) ile gösterildi.
- Arapça ibareler italik yapıldı. Türkçe tercümelemeleri dipnotta verildi.
- Farsça manzumeler Arap alfabesiyle yazılıp tercümelemeleri dipnotta verildi.
- Vezin veya kafiye zorlamasıyla aslı imlasından farklı olarak metne alınan kelimeler hakkında dipnotta açıklama yapıldı.
- Varak numaraları köşeli parantez içerisinde, kalın olarak verildi.
- Transkripsiyon sembolleriyle karışmaması için noktalama işaretleri kullanılmadı.

3.2. Kefevî-zâde Mehmed Âdil'in Manzumeleri

1.

Li-muḥarririhi

Mefâ'ilün / mefâ'ilün / mefâ'ilün / mefâ'ilün

Hezec: . _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _

1. Nihâd-ı pâki cevânıdur 'Âdil işbu tarz üzere

Tesâbuḳ eyler el-ḥaḳḳ âsiyâb-ı bādî dönmeḳde

¹ Mecmû'a-i Eş'âr ve Fevâ'id, Ankara Milli Kütüphane, 06 Hk 3572, vr. 5^b

2.

Ve Lehu

Mef'ülü / mefâ'ilü / mefâ'ilü / fa'ülün

Hezec: _ _ . / . _ _ . / . _ _ . / . _ _

1. Hem bende-nüvâz olana ben bende nüvâzî

Dip gösterene gösterirüz kîr-i dırâzı

3.

Ve Lehu Nazîre

Mef'ülü / mefâ'ilü / mefâ'ilü / fa'ülün

Hezec: _ _ . / . _ _ . / . _ _ . / . _ _

1. Tennûr-ı dile luţf-ıla olsa nemek-efşân

Ol şûha ten-i zârımı büryân iderüm ben

4.

Ve Lehu el-Fakîr

Mefâ'ilün / mefâ'ilün / mefâ'ilün / mefâ'ilün

Hezec: . _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _

² Mecmû'a-i Eş'âr ve Fevâ'id, Ankara Milli Kütüphane, 06 Hk 3572, vr. 5^b

³ Mecmû'a-i Eş'âr ve Fevâ'id, Ankara Milli Kütüphane, 06 Hk 3572, vr. 5^b

⁴ Mecmû'a-i Eş'âr ve Fevâ'id, Ankara Milli Kütüphane, 06 Hk 3572, vr. 5^b

1. Sovuğdan berg-i bîd-âsâ olup güzîde endāmum

Hemān kıyruğı gitmiş zāğa döndi bu leb-i bāmum

5.

U‘cube-nümâ li-Muḥarririhi

Fe‘ilâtün / mefâ‘ilün / fe‘ilün

Cedîd: . . . _ _ / . . . _ _ / . . . _

1. Râvi-i kışsa-i suḥan-perdâz

İtdi bir ḥōş laṭîfeye āğâz

2. Bezm-i yârâna tuḥfedür bu maḳâl

Kesb ider inşirâḥ ṭab‘-ı kelâl

3. İnkişâf-ı ḥavâtır için anı

İtdüm āğâz nefisle bu suḥanı

4. Şehr-i Yezd içre var idi bir merd

Küre-i âhenîn gibi dili serd

⁵ Mecmû‘a-i Eş‘âr ve Fevâ‘id, Ankara Milli Kütüphane, 06 Hk 3572, vr. 6^b

5. Ğāyet aḥmaḳ idi o ŧaḥŧ-ı denī
Cümleten cārṭ cūrṭ idi suḥanı
6. Kendi ŧanurdı ğāyet ‘āḳıl idi
Fehm ü idrākde ‘aynı Bāḳıl idi
7. Ḥumeḳādan idi o merd-i fetī
Ya‘nī zāt-ı Hebenneḳa-ŧıfatı
8. ...⁴ virmiş idi aña Ḥudā
Kendiden aḥmaḳ idi ṭavr u edā
9. ŧem‘i gördükde āfitāb ŧanur
Suḥanın gūŧ iden ḳamu uŧanur
10. Gelmemiş miŧli dehre bir er idi
Büdelā zümresine server idi
11. İtdi tezvīce ḳaŧd anı pederi
Aldı bir duḥt-i pāk-i sīm-beri

⁴ Bu kelimenin imlası mürekkep dağıldığı için sarih değildir. bk.

12. Ya'nî bir duĥter idi pāk ü 'ifâf

Çünkü ol nâ-ĥalefle oldu zifâf

13. Birkaç eyyâm çünkü itdi mürür

Duĥt ile ol püser iderdi ĥuzür

14. Resm idi beldesinde çünkü bu fenn

Pederi didi var teşekküre sen

15. Akribâsına ba's idüp anı

Didi kayınpederle ĥ'îşânı

16. Varıcağ çün ziyâret eylesün

Suĥanı yüce yüce söyleyesün

17. Daĥı alçağ oturma cân-ı peder

Vaz'-ı bed birle virme ĥalbe keder

18. Bu naşîhatler oldu çün ki temâm

Ĥaşd-ı reftâr itdi ĥıldı ĥıyâm

19. Gör ki ol herze-güy-ı bed-suĥanı

Varıcağ n'yledi o gül-i denî

20. Şıçrayup çıkdı çaķ rāf başına

Ṭaş katdı o kimsenüñ āşına

21. Her ne deñlü ki şadra teklîfi

İtdiler aña dürlü taltîfi

22. İtmedi şadra iltifât-ı nüzül

Burnını tutdı saķfa toğrı o gül

23. Didi kayınaşası ey dāmād

Göresiz dehr içinde dürlü murād

24. Nicedür duđterümle ülfetiñüz

Olmaya dehr içinde külfetiñüz

25. Aĥsen-i vech ile mu‘āmelede

Nicesüz ‘işret ü mücāmelede

26. Bārī taķrîr idüñ olup dil-şād

Olalum cümle guşşadan āzād

27. Didi va'llâhi duĥterüñ gibi hîç

Bir muṭî'a bu dehre gelmeye hîç

28. Şu saķıfda⁵ olan 'amüdi hemân

İtsem idĥâl fercine her ân

29. Yine her bârı ol taĥammül ider

Şanmañuz kim reh-i cefâya gider

30. Hîç 'inâd eylemez o duĥter-i pāk

Üç direkli midür 'aceb o meĥāk

31. Böyle ĥaṭı kelâm ile o baĥıl

Eyledi aķribâsını taĥcıl

32. Geldi çün ĥânesine ol bî-'aķl

Eyledi mâderine bunları naķl

33. Mâderine idüp bu faĥşını yād

Didi mâder cihânda görme murād

⁵ Aslı "saķf" olan bu kelime vezin gereĥi "saķıf" şeklinde metne alındı.

34. Böyle elfâz ile be-hey mecnûn

Eyledün akrîbâları dil-hûn

35. Varayum bârî ben ‘acûze faķîr

İtdigün halṭı eyleyem ta‘mîr

36. Vardı çün akrîbâ evine o zen

Virdi ṭanbûr-ı halṭa dürlü düzen

37. Didi ey akrîbâ-yı pâk-nihâd

Olasuz dehr içinde hurrem ü şâd

38. Püserüm eylemiş sizi maḥzûn

Şoḥbet-i nâ-sezâ ile dil-hûn

39. Delidür oğlumuz anuñ sözini

Ṭutasuz ma‘zeretle kend’özini

6.

Na‘t-ı Şerîf li-Muḥarririhi’l-faķîr

Mefâ‘ilün / mefâ‘ilün / mefâ‘ilün / mefâ‘ilün

Hezec: . _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _

⁶ Mecmû‘a-i Eş‘âr ve Fevâ‘id, Ankara Milli Kütüphane, 06 Hk 3572, vr. 41^a

1. Vücûduñ bā'îş-i emn ü emāndur yâ Resûla'llâh
Zuhûruñ kâ'inâta maḥz-ı şāndur yâ Resûla'llâh
2. Sen ol refref-süvâr-ı hıḫḫa-i ḳurb-ı *ev ednâsın*⁶
Senüñ cevlangehün 'arş u cināndur yâ Resûla'llâh
3. Senün yârün Ebü Bekr ü 'Ömer 'Osmān ile Ḥaydar
Ḥisâr-ı dîne bunlar pāsbandur yâ Resûla'llâh
4. 'Uşât-ı mü'mine yarın şefâ'at senden olmazsa
Bu mücrim ḳullaruñ ḫâli yamāndur yâ Resûla'llâh
5. Şefâ'at ḫırmeninden ḫışsedâr it 'Âdil-i zârı
Ġaribün derdmendün nâ-tüvāndür yâ Resûla'llâh

7.

li-Muḫarririhi

Fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilün

Remel: _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _

1. Sen seni gör sen seni görsen seni
'Ârif iseñ ḡayra baḳma gör seni

⁶ *Kur'ân-ı Kerîm*, Necm Sûresi, 53/9, "...yâhut daha az oldu."

⁷ *Mecmû'a-i Eş'âr ve Fevâ'id*, Ankara Milli Kütüphane, 06 Hk 3572, vr. 41^a

8.

li-Nâmıkihi Târih-i Câmî'-i Uzun Hâsan Der-Şile

Fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilâtün / fâ'ilün

Remel: _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _ _ / _ . _

1. İşbu ma'bedde gelüp eyle 'ibâdet Hâkka sen
'Afv ide cürm ü günâhuñ ol Hudâ-yı zü'l-minen
2. Eyledi ihyâ Hâsan Ağa li-vechi'llâh anı
Ecrini iz'âf idüp vire aña müjd-i hasen
3. Böyle bir câmî' ki mişlin görmemişdür kâ'inât
Cennet-i 'adne duhûl itdüm şanur aña giren
4. Yüz sürüp dergâh-ı Hâkka kıl tazarru' şıdık-ıla
'Âdilâ bu câmî'-i pākizeye girdikçe sen
5. İki zât geldi hemân didi aña târih için
Câmî'-i ra'nâ te'âla'llâh güzel yaptı Hâsan
Sene 1222

⁸ Mecmû'a-i Eş'âr ve Fevâ'id, Ankara Milli Kütüphane, 06 Hk 3572, vr. 52^b

9.

li-Nāmıķihi'l-faķır

Mefâ'ılün / mefâ'ılün / fa'ülün

Hezec: . _ _ _ / . _ _ _ / . _ _

1. Bu mülke niçe şāhān ķondı gōçdı
Bu dehre bunca hāķān ķondı gōçdı
2. Vefāsın bulmadı kimse bu çerħuñ
Bu hāna niçe mihmān ķondı gōçdı

10.

li-Nāmıķihi

Mefâ'ılün / mefâ'ılün / mefâ'ılün / mefâ'ılün

Hezec: . _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _

1. نمی آید نکارم هیچ فریاد درونم را
نکرید حال من دلخسته چشم خونفشانم را⁷

⁹ Mecmû'a-i Eş'âr ve Fevâ'id, Ankara Milli Kütüphane, 06 Hk 3572, vr. 53^a

¹⁰ Mecmû'a-i Eş'âr ve Fevâ'id, Ankara Milli Kütüphane, 06 Hk 3572, vr. 70^a

⁷ "Sevgilim içten gelen feryadıma hiç koşmuyor. Ben gönü hastanın kanlar saçan gözyaşlarına bakıp ağlamıyor."

2. زمهرش چاك چاك ريزه ريزه كر كنم جانها
نیفتد در صماخ كوش او آه و فغانم را⁸
3. نگاه لطف بر ما بنكر ای سلطان خوبانان
و كر نه عشق تو سوزان كند قلب ویرانم را⁹
4. كه آیین جفای یار اینست غم مخور ای دل
كند با ما بسختی خار خار استد بجانم را¹⁰
5. توگل عادلا با دل كنم رزاق بیهمتا
كرم مغرب شدم آمد زمشرق آب و دانم را¹¹

11.

li-Muḥarririhi

Mef'ülü / fâ'ilâtü / mefâ'ilü / fâ'ilün

Muzâri': _ _ . / _ . _ . / . _ _ . / _ . _

1. پنجاه سال عمر بغفلت گذارم شد
در طاعت خدا نشدم حال من تباہ¹²

⁸ "Canları sevgilinin sevgisiyle parça parça, delik delik etsem de ah ve figanım onun kulağına ulaşmıyor."

⁹ "Ey güzeller sultanı, lütuf bakışınla bize bir bak. Yoksa viran kalbim senin aşkınla yanar, [kül olur]."

¹⁰ "Ey gönül; bu, sevgilinin cefa verme geleneğidir. O yüzden dert çekme. Sevgili sert davranarak kalbimi kaya gibi yapmıştır."

¹¹ "Ey Âdil; eşsiz olan, insanların rızkını veren [Allah'a] tevekkül et. Batıda olsam aşım, suyum doğudan gelir."

¹² Mecmû'a-i Eş'âr ve Fevâ'id, Ankara Milli Kütüphane, 06 Hk 3572, vr. 70^a

¹² "Ömrümün elli senesi gâflet ile geçti. Allah'a ibadet etmedim, hâlim haraptır."

2. کر عفو حق پناه ما شود آزاد شدم

ور عدل کند حق ای واه واه واه¹³

12.

li-Nāmıkihi

Mef'ülü / mefâ'ilü / mefâ'ilü / fa'ülün

Hezec: _ _ . / . _ _ . / . _ _ . / . _ _

1. Yâ Rabb el açup yüz süre dergāhuña geldüm

Sulţān-ı rüsül 'aşkına redd itme beni sen

2. Ben baña düşen yoqlıg ile bābuña geldüm

Sen saña düşen varlıg ile eyle 'aṭa sen

13.

li-Nāmıkihi Berāy-ı Vezīr Meḥemmed Paşa

Mefâ'ilün / mefâ'ilün / mefâ'ilün / mefâ'ilün

Hezec: . _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _

1. Dilâ al deste bir kez nîze-i killk-i suḥandānı

Kümeyt-i ḥāme vaşf-ı âşefide eyle cevlanı

¹³ "Eğer Allah'ın affı bize sığınak olursa o zaman kurtulurum. Eğer Allah yaptıklarımın karşılığını verirse o zaman eyvah ki ne eyvah!"

¹² Mecmû'a-i Eş'âr ve Fevâ'id, Ankara Milli Kütüphane, 06 Hk 3572, vr. 70^a

¹³ Mecmû'a-i Eş'âr ve Fevâ'id, Ankara Milli Kütüphane, 06 Hk 3572, vr. 111^b

2. Ne āsaf ma‘delet-güster Sikender-seyr haşmet-fer
Vezîr-i ma‘rifet-perver vekîl-i zıll-i Yezdānî
3. Hıdîv-i Cem-hadem hem-nām-ı sultān-ı rüsüldür hem
Müşîr-i pür-kerem Dārâ-ğaşem yâ Āşaf-ı şānî
4. Mehâbet cebhe-i pâkinde lâmi‘ ser-te-ser haqqâ
Şecâ‘at-ı fıtrâtı bahşende-i menşûr-ı ‘unvânı
5. Ya naqş itmek ne kıâbil vaşf-ı pâkin bu varağ üzre
Ferâhem olsa ‘aşruñ dâverâ yek-ser suhandânı
6. ‘Aceb ferzâne peygâr içre bî-hadd şâhı mât eyler
Piyâde sürse cānâ ‘arşa-i cevlâna yek-rânı
7. Hüdâyâ Server-i ‘Ālem Resûl mağabbeti haqqı
Ola mihr-i münîrāsâ dıraşşân rif‘at ü şānı
8. Ki devrân eyledükçe küre-i ‘âlem bu eflâki
Hemîşe haşmet ü devletle Hâk olsun nigehbânı

9. Vücūd-ı pākini hıfz eylesün ekdârdan Mevlâ
Ola hem baht u devlet Yâr-ı Ğârı ‘avn-ı Sübhânî

10. Huşûşâ ‘azm-i devlet belde-i Şehbâ sa‘âdetle
Mübârek ola dâ’im câh ü mecdet ey kerem kanı

11. Şağın terk-i edebden dest-şüy ol ‘Âdilâ ğayrı
Hemân dest-i du‘âyı bâz idüp ol sen du‘â-h’ânî

14.

li-Muḥarririhi Berây-ı Vezîr Dervîş Paşa

Mefâ’ilün / mefâ’ilün / mefâ’ilün / mefâ’ilün

Hezec: . _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _ / . _ _ _

1. Te‘âla’llâh zihî eyyâm-ı sa‘d-encâm-ı ğam-fersâ
Te‘âla’llâh zihî ‘ıyd-ı sürür-efzâ-yı bî-hemtâ

2. Te‘âla’llâh bu mevsim mevsim-i sūr-ı sürür el-ḥaḫḫ
Ne mevsim mevsim-i behcet-nümâ-yı ṭab‘-ı her dānâ

¹⁴ Mecmû‘a-i Eş‘âr ve Fevâ‘id, Ankara Milli Kütüphane, 06 Hk 3572, vr. 111^b

3. Bu dem ol dem ki diller şâd u hürrem bezm-i 'âlemde
Bu bezm ol bezmdür gerd-i keder yok dilde ser-tâ-pâ
4. K'o kıalsun renc ü ğam peygülezar-ı künc-i miḥnetde
Şafâdan cünbiş-i ceys-i sürür itmişdür istilâ
5. Nice müstağrak-ı baḥr-i sürür olmaz kamu 'âlem
Ki tev'em geldi dehre 'ıyd-ı aḍḥâ sür-ı şâhenşâ
6. Ferîd-i 'aşr sulṭân-ı cihân 'Abdü'l-Ḥamîd Ḥânuñ
Sezâ dergâhına derbân olursa Ḥâtem ü Kisrâ
7. Zihî ḥâkân-ı a'zam çâresâz-ı ḥalk-ı 'âlemdür
Şehenşâh-ı mu'azzam ḥusrev-i rüy-i zemîn ḥakḳâ
8. Ğulâm-ı ḥalka-der-güşı olurdı âsitânında
Zamânında geleydi dehre ger Cemşîd ü Cem Dârâ
9. Ḥuşûşâ âşaf-ı ferḥunde-râ düstür-ı zî-şânı
Kemîn-i şadr-ı devlet eylemişdür Ḥâzret-i Mevlâ
10. Ne âşaf âşaf-ı vâlâ-şiyem Dervîş Paşa kim
Vücûdıyla müzeyyen oldı câh-ı mesned-i vâlâ

11. Mühimm-sâz-ı umûr-ı mülk ü millet şadr-ı pür-himmet

Ḥıdîv-i âsumân-mesned vezîr-i ma‘delet-pîrâ

12. Şenâ-yı ḥilm ü ‘irfânı pür itdi cümle âfâkı

Du‘â-ḥ‘ânı şadâkatle zemîn ehl-i zamân ḥâlâ

13. Şadâ-yı cûd u in‘âmı şımâḥ-ı dehre irmişdür

Kef-i luṭf u sehâsı şübhesiz kândur yâḥûd deryâ [112a]

14. Vezîrâ şaf-derâ gerdûn-ḳadarâ medḥ u evşâfuñ

Ne mümkin şerḥ u taḳrîr itmek ey dâñâ-yı Ristû-râ

15. Bu kemter bî-nevâ yüz şerm-i bisyâr ile sulṭânum

İdüp kâlâ-yı nazmın ḥâk-i pâ-yı devlete ihdâ

16. Çeşim¹⁴-pîrâ-yı inzâr-ı ‘inâyet olsa lâylıḳdur

Faḳîrûñ şî‘r-i nâ-hemvârı gerçi bî-me‘âl ammâ

17. Ḳuşûrı ḥadden efzûn dâmen-i luṭfuñla setr eyle

Zalâm-ı leyli maḥv eyler velî mihr-i cihân-ârâ

¹⁴ Aslı “çeşm” olan bu kelime vezin icabı “çeşim” olarak metne alındı.

15.

li-Kâtibihi'l-fakîr Der-sitâyiş-i Vezîr Moravî Aḥmed Paşa

Fe'îlâtün / fe'îlâtün / fe'îlâtün / fe'îlün

Remel: . . _ _ / . . _ _ / . . _ _ / . . _

1. N'îçün ey ḥâme nedür böyle ḥamûşâne edâ
Gösterüp zînet-i nev-naẓma virüp cilve-nümâ
2. Nîze-i kilik ile deryâ-yı midâd içre ṭalup
Eyle pâyân-ı suḥandan dür-i¹⁵ manzûm peydâ
3. Vaşf-ı düstûr-ı mükerrerle virüp naẓma niẓâm
Eşk-i çeşm ile kıilup medḥ-i şerîfin imlâ
4. Dest-gîr-i zu'afâ âşaf-ı ferḥunde-şiyem
Bâ'îş-i emn ü emân cümleye zâtı ḥaḳḳâ
5. 'Adl ü iḥsân ile ma'rûf müşîr-i ekrem
Fazl ü 'îrfân ile mümtâz-ı zarîf ü dânâ

¹⁵ Mecmû'a-i Eş'âr ve Fevâ'id, Ankara Milli Kütüphanesi, 06 Hk 3572, vr. 112^a

¹⁵ Aslı "dür" olan bu kelime vezin icabı "dür" şeklinde metne alındı.

6. İşbu devlet daği ser-tâc-ı tefâhurdur kim
Ne sa'âdet k'ola hem-nâm-ı Hâbîb-i Mevlâ
7. Bū Bekir-sîret 'Ömer-'adl hayâda 'Osmân
Hem daği resm-i şecâ'atde hemân Şîr-i Hudâ
8. Diğkat-i tab'-ı müşîrânesine eyle nazar
Lâl olur bezm-i şerîfde tevârîh-şinâ
9. At sürünce n'ola ferzâne idüp cevânı
Niçe şeh mât idiser 'arşa-i naç' içre dilâ
10. Yürüse cümle rikâbında sezâdur el-ğakğ
Yek kademde Cem ü Cemşid ü Ferîdün Dârâ
11. Eşheb-i nâza süvâr olsa bi-'izz ü iğbâl
Teng olur pây-ı semendinde ferâh-ı pehnâ
12. Kuvvet-i câzibe-i devletidür ħakğkâ kim
Şehr-i 'adlinde vağan tıtdı vuğuş-ı şahrâ
13. Olmasa vâhime taşdı'-i ser-i devlet eger
Medğ-i pâkinde niçe dürler iderdüm inşâ

14. Âdilâ terk-i edebden hâzer it hāmûş ol

Bâz idüp dest-i du‘â bārgēh-i ‘izz ü ‘alâ

15. Sen bu da‘vât-ıla ur mühr-i hitâmı suhāna

Eyleyüp devlet ü iqbāline yüz yirde du‘â

16. Açıncağ dest-i du‘â devlet ü iclâli için

Cümle âmîn didiler ehl-i zemîn ü semâ

16.

li-Nāmıkihi Der-sitâyiş-i Süleymân Ağa Terebbuḥ-zâde

Fe‘ilâtün / fe‘ilâtün / fe‘ilâtün / fe‘ilün

Remel: . . _ _ / . . _ _ / . . _ _ / . . _

1. Maṭraḥ-ı bendeyi zeyn itdi kudūmiyle bugün

Naḥl-i serv-i çemen-ārâ-yı leṭâfet kânı

2. Serimüz ‘arş ile hem-rütbe olursa ne ‘aceb

Böyle bir zât-ı hümâ-sāye ola mihmānı

¹⁶ Mecmû‘a-i Eş‘âr ve Fevâ‘id, Ankara Milli Kütüphane, 06 Hk 3572, vr. 114^b

3. Dürr-i deryâ-yı şehâ ya'nî Süleymân Ağa
Nağş ider şıdık u şafâ ile meded meydânı
4. Göster aşhâb-ı cemâl içre nazîrin cânâ
Var mıdur luğf-ı tabî'atde begüm akrânı
5. Zâtına lâ'îk olur nesne degüldür ammâ
'Afv olunmağdur eyâ ehl-i mürüvvet şanı
6. Ger meded olmaya encâm-ı suhan ey 'Âdil
Dâmen-i 'afv ile mestûr ola hep noğşânı

KAYNAKÇA

- Akpınar, Cemil. "Kefevî Hüseyin Efendi". *TDV İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/kefevi-huseyin-efendi> [erişim tarihi: 22.02.2022].
- Alp, Gökhan (2021). "İbrahim b. Ahmed el-Amâsî-Terceme-i Şakâ'ik-i Nu'mâniyye", İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı.
- Arıkan, Zeki. "Tarih". *TDV İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/tarih#11-osmanli> [erişim tarihi: 20.02.2022].
- Donuk, Suat (2013). "Bilinmeyen Bir Şair Suâlî ve Şiirleri". *Turkish Studies*, V. 8/9, Summer: 1223-1249.
- Donuk, Suat (2016). *Türk Edebiyatında Vefeyâtnâme ve İsmail Belîğ'in Güldeste-i Riyâz-ı İrfân'ı*. Ankara: Gece Kitaplığı Yay.
- Donuk, Suat (2018a). "Antepli Hasretî ve Şiirleri". *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 17 (4): 1270-1297.
- Donuk, Suat (2018b). "Feyzî-i Kefevî'nin Manzum Kırk Hadis Tercümesi". *Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi (OMAD)*, C. 5, S. 11: 47-69.
- Donuk, Suat (hzl.) (2017). *Nev'îzâde Atâyî'nin Şakâik Zeyli Hadaiku'l-hakâik fî Tekmileti'ş-şakâik*. (edt.) Derya Örs, İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yay.
- Efe, Zahide. "ÂDİL". *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/adil> [erişim tarihi: 22.02.2022].
- İçli, Ahmet (2017). "Âkib ve Şiirleri". *Karadeniz*, (36) : 287-312.
- İçli, Ahmet (2019). "Zülfî ve Şiirleri". *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, C. 2 S. 1 : 182-204.
- İsen, Mustafa (hzl.) (1994). *Künhü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısmı*. Ankara: AKM Yay.
- Kanar, Mehmet (2009). *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*. İstanbul: Say Yayınları.
- Kılıç, Hulusi. "Ebül-Bekâ el-Kefevî", *TDV İslâm Ansiklopedisi*. <https://islamansiklopedisi.org.tr/ebul-beka-el-kefevi> [erişim tarihi: 22.02.2022].
- Kutlar Oğuz, Fatma Sabiha. "ÂDİL, Şâh Tahmâsb, Şâh Tahmâs". *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/adil-sah-tahmasb-sah-tahmas> [erişim tarihi: 22.02.2022].
- Özel, Ahmet. "Kefevî, Mahmûd b. Süleyman", *TDV İslâm Ansiklopedisi*. <https://islamansiklopedisi.org.tr/kefevi-mahmud-b-suleyman> [erişim tarihi: 22.02.2022].
- Tok, Eda (2021). "Bilinmeyen Bir Şair: Hammâd ve Divançesi". *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (22): 616-640.

Tuğluk, İbrahim Halil (2015). "Na'tî ve Şiirleri". *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl 7. Sayı 13: 36-54.

Tuman, Mehmet Nâil (2001). *Tuhfe-i Nâilî*. (hzl.) Cemal Kurnaz-Mustafa Tatçı, Ankara: Bizim Büro Yay.

Ünver, İsmail (2008). "Çeviriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler". *Turkish Studies*, Volume 3/6, Fall: 1-46.